

تورک پوردی

تورک ادبیاتی مرکزی لیبیتی لطفیه نشر اولونور

نومبرو : ۱۴

اول بشتی سته

جلد ۳

تشرین قانی ۱۹۲۵

موغوللار تارىخى مەدخلى

— ۲ — [*]

يالكىز مەتخىسلىرى [۱] علاقەدارايدە جىك اولان بومىستە يى بورادە براقەلم دە
سىياسى وادى تارىخ ساھە سىندە كى طوتاماقسىز لىقارە كچەلم :
قاتر مەرك وىردىكى مەلومات وايضاحاتى تاماملاق واونى كىندى باشقە حىكىملر
نتىجەلر چىقارمىق ايچون مۇلفىك استناد ايتدىكى باشلىجە منبع (عبدالله كاشانى) نىك
ايرىدر (۱۴ نىجى عصر ايتدالرى) . بلوشە بو اتردىن پارس مىلى كىتبخانە سىندە
بولونان بريازمە ساياسىندە استفادە ايدىيور . وبوكا دائر وىردىكى مەلوماتدە بو
نسخە نىك وقىتلە متوفى مستشرق شەفر طرفىندىن استانبولدە اياصوفىيە جامىئەندە كى
كىتبخانەدە محفوظ بر نسخەدەن دە استناخ ايدىلش اولدىغى بىلدىر ييور ؛ بونسخە نىك ،
بلوشە نىك افادە سەنە كورە (ص ۱۱۳) ، « غالباً يكانە وحقى اصل نسخە يعنى
مۇلفىك يازىسى » اولدىغى فرض اولونە بىلدىر . حالبو كە استانبولدە كى بونسخە حقندە
يالكىز روس (۲) دكل ؛ آلمان (۳) علمى نشرياتىندە مەلومات وىرىلشدر . بلوشە
بوناردە بويازمە ايله ويازانك اسمى حقندە صحىح مەلومات بولە يلىردى ؛ واقعا
نسخە نىك پىك اسكى (۱۴ نىجى عصر اوتەلرى) اولدىغى فقط ھىر حالدە مۇلفىك
كىندى يازىسى اولمادىغى آ كلاشلىمشدر .

[*] بر نىجى مقالە ، « تورك يوردى » ج ۳ ، نومرو ۱۳

[۱] مۇلفىك توركچەدە كى جىم اشكالنىك موغولچەدن نشأت ايتدىكى حقندە كى مطالعە سەنەدە

(ص : ۳۰۴) مەتخىسلىرىنىك دقتلر بى جاب ايدرم .

[۲] طرفىن روس عتقىيات جىمىت اىمپراطورىيەسى شرق شىبەسى يازىلرندە ، ج ۸ ،

ص : ۱۱۹ ، وما بعدى .

[۳] محمد الحسبىنى ايزدى ، تحفۂ توارىخ سلجوق ، ناشرى ف . ق . زوسھام ، لايدن ،

۱۹۰۹ آلمانچە .

عبدالله کاشانی نك اثری ، بلوشه نك ده اثبات ایتدیكى وجهله (حافظ ابرو ورشیدالدینك متمملى كې) ۱۵ نجى عصر مؤلفلى ایچون ۱۴ عصر ایتدلىرى وقوعاتنه عائد باشلیجه مأخذ تشکیل ایدیوردی . عینى وقوعات حقنده المزمه معاصر مؤلفلك باشقه اثرلى ده موجوددر ؛ بومؤلفلردن بعضلىنك اسملىرى - وصاف ، بنا كتی ، حمدالله قزوینى - بلوشه نك كتابنده ده كچورسه ده اثرلردن حتى مؤلفك جمع ایتدىكى معلوماتى حقیقه اتمام ایده جك اولانلر نكسندن بیله ، قطعياً استفاده ایدیلىور . بوندن ماعدا دها بر صیره اثرلر واردركه بونلك موجودیتى بلوشه نك معلومى اولمق لازم كلدىكى حالده بونلر حقنده هیچ بریرده دقتى جلب ایتىور . مثلاً حمدالله قزوینى نك « زهرة القلوب عنوانى آلتنده كى جغرافى اثرى بونلر میاننده ذكر اولونه بیلىر كه بونده موسیو بلوشه كرك عجمستانك موغوللردورنده كى مالى وضعیتی و كرك حكومتك عمومى واردات یكونى ایله مختلف ولایت مر كزندن كلن تحصیلات حقنده اطرافلى معلومات بوله بیلىردى . رشیدالدینك كتابى ایله بومؤخذى دىكر بعض سكه و پات تدقیقلىرى نتایجى ایله قارشىلاشدىرمق صورتیله بلوشه اوزمان درهم (یاریم آلتون وزنده كوموش آچقه) ، دینار (۶ درهم) و تومان (۱۰۰۰۰ دینار) دیدكلىرى زمان نه مراد ایتدكلىرىنى صحتله تعیننه مقتدر اوله بیلىردى . بوتقدیرده بز بلوشه نك كتابنده موغوللر دورنده عجمستان بودجه سنك بر میلیار فرائقى تجاوز ایتدىكى (صحیفه ۱۳۵) - كې خیالى تخمیناره راست كله مزدك . بویه مقدار اوزمان ایچون قطعياً ممكن دكلدى ، باخصوص كه مملكت اوزمانى هنوز موغوللرك تخریباتندن قورتولمش دكلدى و باربار فاتحلك حاكیمیت و سلطنتلى آلتنده بولونویوردى حقیقتده موغول حكمدارلىرى ، از جمله (۱۲۹۵ - ۱۳۰۴) سنه لرنده غازان خان كې اىی زمانلرنده (نهایت بر یاریم آلتون آغیرلنى كوموشك قیمتى) قاپىك حساب اولونورسه (۱۵۷۵۰۰۰۰ روپله دن بر آز فضله ایدى .

[۱] بومفصل معلومات طرفدن بلوشه نك اثرى حقنده انتشار ایتىش اولان (آنى تدقیقلىرى سه ریسی ، صایى ۵ ، سن پترسبورغ) ده مندرج « آنى ده مانوچه اسمنده كى مسجدك فارسى كتابه سى » اسمنده كى تدقیقه نامه ده جمع ایدلشد .

عصرک انتہاسی ایله ۱۵ نجی عصرک ابتداسنه عائد اک مهم واقعه شهبه سز که تیمور استیلا سیدر . طبعییدر که بوقتو حاکم رسمی ضبطنامہ سی اوله رق شرف الدین یزدی طرفندن سوک شکلیله قلمه آلان و قایعنامہ هر طرفده زیاده سیله شیوع بوله جق بر چوق فسخته لری چیتار یله رق حفظ اولونه جق و صوکره کله جک اولان بوتون مورخلر اوزریده تاثیر اجرا ایدمجه کدی . شرف الدین تیمورک وفاتندن صوکره (مقدمه ۸۲۲ ویا ۱۴۱۹ م ده قلمه آلمش ، بوتون اثرده ۸۸ - ۱۴۲۵ م ده ختامه ایرمشدی) اثرینی یازمش ، فقط بوتک ایچون فاتحک امر و توصیه سی اوزرینه دها حیاتنده طویلا تمش اولان مالزمیه استاد ایتمشدی . حق کتابک عنوانی اولان « ظفرنامه » اسمی ده شرف الدین طرفندن اثری ایلك اول قلمه آلان نظام الدین شامی دن آلمش وبالذات تیمورلنک طرفندن تنسیب و انتخاب اولونمشد (نظام الدین اثرینی ۸۰۶ ویا ۱۴۰۳ م ده اکمال ایتمشدی ؛ تیمورک وفاتی ایسه ۱۴۰۳ م در .) بوتون بوتلر قسماً بلوشه نک معلومی اوه ینی حالده (ص : ۸۱) بلوشه نک قارئلری شرف الدین ک « ظفرنامه » سنک کرک کندیسندن اول و کرک صوکره کی اثرلرده اولان مناسبتہ دائر سوک درجه متبدل بر فکر ایدیمکده درلر . بلوشه نک کتابنده وقتیه دوسو مک ده نظر دقتی جلب ایتدیکی تاریخی تحریفک ، شرف الدین اسنادی دوعرو دکلدیر . تیمورک لهنه اوله رق سلفلریه نه رشید الدین ونده تیمور دن اولکی مولفلرک هیچ برکله ایله بحث ایتمه دکلری براهیت بخش ایدیلیمکده در . شهبه سز که ، بوتحریرف شرف الدیندن اول یایلمشدی ؛ نظام الدین شامی بیله (تیمورک سلفی) قاراجاری (جنکیز خاتک اوغلی) جاغانایک باش قوماندانی اوله رق کوستریور ؛ کذلک شرف الدیندن اول اثر یازمش اولان موسوی [۲] اسمنده کی دیگر بر مؤلف ایسه قاراجاره تشریفات ناظرلنی رولنی ده بخش ایتمکده در . [۳]

[۱] دوسون ، موغولار تاریخی ، قسم ۲ ، ص ۱۰۸ و مابعدی (فرانسوزجه)

[۲] بو اثر حاتنده طرفندن « موغولار دورنده تورکستان » اسمنده کی اثریک ، قسم ۲ ،

ص ۵۵ نده وروس عتیقات جمعیت امپراطوریه سی شرقیات شعبه سی یازیلری ، ج ۱۵ ،

ص ۶ ، و مابعدنده ویرمشدیر .

[۳] بلوشه تیمورلنک زماننده اودورلش اولان دیگر بر ارجوفه یده تماس ایدیور .

بوکا کوره تیمورک حکمدارلنی ایران موغول سلطنتک دوعروودن دوعرویه دوا ی اولوب

بلوشە پىك دوغرىو اولەرق انبات ايدييور كە (ص ۷۴ و مابىدى) ۱۵ نجى
عصر مىللىمان مورخلىرىنىڭ چىندەكى سوك موغول ايمپراطورلىرى حقىدەكى مەلۇماتلىرى
پىك مېم ايدي ؛ فقط شو جەھەتتىن قەتئىيەن ايتىيور كە بومۇلفارك ھەن «پىسنىك
وېردىكلرى مەلۇماتىك مەخدى شرف الدىنىك ائىدىر . ھالبۇكى ولۇكى ياكلىش دىخى
اولەلر اورتەدە موجود تارىخىي روایتلىك مېمىي تنویر ایدىلىكسىزىن بونلر كدوغرىو
رەسورندە مەھكەمە و تەفسىرى مەكەن اولەماز . ۷۷ نجى صەھىفەدە بلوشەنىك (۱۵ نجى
عصر تەلەپپۇسچىلارندىن) مېرخوندىك ائىزدىن ئۇلار تېمورە النجا ایدوب اوندىن مەاونەت
مەلۇماتىن ايمپراطور تەيزى - اوغلاندىن مەخ ایدىيور . بلوشەنىك مەلۇماتىنە نەزەر
تەيزى - اوغلان « آشكارە رەسورندە » تەي - دزو يەنى (۱۳۶۸ دە موقەئى موغوللەر
تەرك ایدىن) مېن خاندانىك « بىرىنجى ايمپراطور » یدىر . بومەنسەتە بلوشە شوملا ھەتەپى دە
سەرد ایدىيور كە و قەتەلە موغوللرى چىندىن تەرد و دەق ایتىش اولان بىر ھەمكار كە
سەكرەدىن بىر موغول ايمپراطورى صەتەلە كلوب تېمورە النجا ایتىش اولەسى « بىر آز
غەرىب » یدىر . بلوشە مېرخوندىك بىر ھەمكارەپى شرف الدىندىن آلدەپنى بىلىش اولەپىدى
ھەم ھالەدە بولە بىر ھەمكارەپى مەھكەمە بولە مەزەدى . شرف الدىنىك روایتە كورە تەيزى -
اوغلان تېمورە ۱۳۹۸ سەسەندە ھەندستانە سەفرە چىقىلدەپنى زەمان كەپلەدە مەلاقى اولمش ،
۱۴۰۴ سەسەندە قەدر بىر بىرەندە بولۇش و وفاتىدىن سەكرە (۱۴۰۵ دە) ھەم ھەم
دوئىش ، اورادە تەختە كەچەش ، فقط آز زەمان سەكرە قەل ایدەلشەدى . ھالبۇكى
يەنە شرف الدىنىك ائىزدىن آكلاشلىيور كە ، تېمورە دە ۱۳۹۹ سەسەندە قەفقاس طرفلارندە
قەشە كەپىردىكى زەمان مېن خاندانىك مۇسسە (ايمپراطور ھون - نو) نىك ۱۳۹۸
دە وفاتى و قەو بولەپنى خەبەر آلدەپنى . ھەنكى موغول ايمپراطورىنىك تېمورەلەكە
النجا ایتىش اولەپنى مەسئەلە سەنەكلەنچە شەھەر كوتورمىز [۱] كە بو اولۇژەپى
پوتون ايرانە ھەم اولان سوك موغول ھەمكارەپى ایلە سەپىدىك وفاتى تېمورە ولادەت تارىخە
تەصادف ایدىيورمەش ، بومەسەلى تارىخەدە بلوشە طرفىدىن (ص ۷۰) ياكلىش اولەرق
۷۳۶ ھە بىرە ۷۲۸ ھە كوستەپەلەكەدەدە .
[۱] بوخەسەپى د ، پاقايلوفك « مېن خاندان زەمانندە شەرقى موغوللار تارىخى » سەلى
ئەندە د كەر اولۇنمەدەدە ، سەپتەسەپورغ ، ۱۸۹۳ ، ص ۳۴ .

تیموردر . شرف الدینک افاده سنه کوره ، بوذات تایزینک سلفی ایدی ؛ حالوکه نظام الدین شامی بونی قوبلای سلاله سنک اون دردنجی وصوکنجی ایمپراطوری اولوق اوزره کوستریور و کورولدیکنه کوره شرف الدینک تایزی حقنده کی سویله دکلیرنی کندیسنه عطف ایدیور ؛ نظام الدین کندیسنک معاصری اولوق اعتباریله اولوژهی تیمورک تخته یکیمکه موفق اوله جنی امیدنی اظهار، زیرا کندیسنک « بوکا تمامیه لایق » اولدیشنی بیان ایدیور . [۲] هر حالده شرف الدین موغوللرک دها اول نجینی غائب ایتدکلیرنی (بونی مقدمه سنده سویله یور) و ۱۵ نجی عصرده اورانلرک موغولستانده [۳] ضبط واشغال ایتمش اولدقلیرنی بیلوردی .

۲۴۲ نجی واوندن سوکره کی صحیفه ده تیمور ایله شاهرخک مین خاندانی ایمپراطورلریله مناسباتندن تفصیلاً بحث ایدیلکده در . ابرانی مؤلف عبدالرزاق سمرقندینک روایتندن ماعدا (مین سلاله سنک رسمی وقایعنامه سی اولان) مین شیدن ده بعض معلومات درج ایدیلشدور . فقط عینی منبعدن مستخرج چوق دها

[۲] بریتیش موزه نوم نهرستلری علاوه سی ، نومبر ۲۳۹۱۰ ، ۱۰ ب : انشالله پادشاهی بدورسدکه استحقاق آن دارد .

[۳] شرف الدینک تایزی اوغلان حقنده کی روایتی نهیه مستند اولدیشنی سویله مک کوجدر ؛ زیرا بونی اولوژهی تیموردرن آیریور . کندیسنک افاده سنه کوره تایزی تیمور قالموقلردن قاجوب التجا ایتمشدی . فقط عینی زمانده کندی خانی یعنی اولوژهی تیمور ایله ده مخصوصه ده بولونوبوردی (ظفرنامه ، قالدکوته طبیبی ۲ ، ۳۴) تیموره التجا ایدن خاتک اولوژهی تیمور اولدینی قبول ایدن هاوورت بو خصوصده پوتی دولاقرووابه (جنکیزخان تاریخی ، ص ، ۵۱۶) استناد ایدیوردی که بونکده مأخذی خواندمیرک (۱۵ نجی عصر) حبیب السیراسمنده کی اثری (طهران طبیبی ، ۳ ، ۲۵) ایدی ؛ خواندمیرک ایسه روایتی اولوغ بکه عطف ایدیور و بو مناسبتله شرف الدین ایله آداسنده کی اختلافی ذکر ایدیور . اولوغ بک اثرینی شرف الدیندن سوکره یازمش و بر چوق احوالده اوکا تابع بولونشدور . فقط کورولدیکنه کوره ، بو مسئله ده نظام الدینه مستنداً روایتی تصحیح ایتمش و اولوغ بکک اثرینک زمانزه قدر کلن بر زبده سنک مؤلفی بریتیش موزه نوم یازمه لری علاوه سی ، ۲۶۱۹۰ ، ۱۱۸ نجی باپرا ، و مایلز ، شجرة الترك لوندره ۱۸۳۸ ، ی ۲۱۹) ده شرف الدیندن استفاده ایتمش و بوکا بناء تیموره قاجانلری هم اولوژهی تیمور هم ده تایزی اولوق اوزره کوسترمشدور .

مفصل فقرەلەك برەئشنايدرك [۴] انگليزجە اثرىندە نشر ايدىلىش بولوندىغىنى قارىلارە خبر ورميور. كذا لك برئشنايدر [۵] مين - شى دە وبوكا خلاصە اولسون ۱۴۱۲ تاريخىندە شاھر خە كوندريلىش وقارسى ترجمەسى عبدالرزاق طرفدىن نقل ايدىلىش اولان مكتوبك چىنجه اصلى موجود بولوندىغىنى حقيقتىنى مبداهە چىقارمىش اولدىغىنى حال دە بلوشە بومسئله حقندە تماماً ساكت قالمقەدە در .

بلوشە نك مطالعەسە كورە (ص ۲۶۸) ، تيمور ايله شاھر خ ، كندىلر يە برە تابع حكمدار ، معاملەسى ايدىن چىن ايمپراطور لريلە اولان مناسبتلرىنى تىبەلەرنەن مۇمكىن اولدىغىنى قادار كىزلە مەكە جالېشور لردى . بلوشە نك افادەسە نظراً « عبدالرزاق سىرقىدىن ماعدە بوتون رەسمى وقمە بويىلەك بوندىن دولايى چىن ايلەچى ھىتلىرى حقندە » مطلق برىسكوت محافظە ايدىيورلر ، و « حكمدار لرينك نفوذ ومنفعتى خللدار ايدەجك لك جزئى بىطرفلغە بىلە ياناشە ميور لردى » حالبو كە حقيقتە چوقدىن تىبەن ايتىش برىكيتىدركە [۶] عبدالرزاق دىكەر خصوصاتەدە اولدىغىنى كېي بوندىدە شاھر خ زىندە كى مورخ حافظ ابرونك رعايتلرىنى ، بەض اختصار لارە حرفياً نقل ايتىش و عېنى زماندە حافظ ابرونك بومفصل اثرىنك اصلى دە بزمە قادار واصل اولمشدر .

كذا لك بلوشە نك آسيادە موغوللار دورىدىن اول ظھور ايتىش اولان سيار حكومتلارە موغول سلطى حقندە كى فكر وتلقىسى دە واقعاتە تطابق ايتىمكەدە در . موغولستاندە كى اورخون چاپى قىلارندە كشف ايدىلىش اولان تورك كىتابەلرى كندىسەنك نظرىندە « اولمايان » ھەرقطەسى چىن محسولى اولان « برمدينك آنارى اولق اوزرە كورونويور (ص ۱۸۳) حالبو كە يە بلوشە اثرىنك دىكەر برىزىدە (ص ۲۱۱ ومابعدى) كىتابەلر اوزرىندە ايران مدينىتك تاثيراتى فرق

[۴] د ، برەئشنايدە در ، شرق آسيا متاعنە نظراً قرون وسطى تديقلىرى ، لوندە ، ۱۸۸۸ ، ۲۵۸ ۲ ومابعدى .

[۵] عېنى اثر ، ۲ ، ۸۰ .

[۶] « بارون روزن طلبەلرينك مقالەلرى مجموعەسى » ندە حافظ ابرو حقندە كى مقالەسە بايىكز (نېرسبورخ ، ۱۸۹۷ ، ص ۲۷) .

ایتمکده در؛ بوکا ساده جه شو واقعه شهادت ایدر که بولونان بوالنبانک منشای [۱]
چین دکل، قریب آسیا طرفلریدر.

مولفک فکرینه کوره (ص ۱۷۸)، ینه بوجین مدینتی موغوللر اوزرینه ایرانکنندن
چوق دها فضله تأثیر اجرا ایتشد: چونکه موغوللر آنجاق جنکیز خان طرفندن
مسلمان اولکه لرینی سلاح قوتیه فتح واستیلا ایچون سوق اولوندقلری زمان
اختلاط و معارفه حاصل ایتشدر و عینی زمانده جغرافی قراستلری دولاییدیهده
عصر لرجه مدت چین تأثیراتی دائره سی داخلده بولونمشلردی. بلوشه ایچونده
(ص ۲۱۶ و مابعدی) چین تاریخی ایچون اولدینی کبی، موغول ایمپراطورلنک
حقیقی مؤسس و بانیسی چینی یه-لوی-چو-تسای در بونک تأثیراته تابع اولمایان
یالکیز آلتون اردو ایدی که بوندن دولایی «تعریف اولماز برابر یارلنه» (ص ۲۱۷)
دوشمشدی. بونکه برابر بر آشاغیکی صحیفه لرده آلتون اردو خانلرینک ده یه-لو-چو-
تسای «ک اوکودلریله حامل اولدقلری میدانه چیقیور. بلوشه، چینه برلشن
موغوللر حقنده هیچ برشی سویله میور: جنوبی چینی ضبط ایدن جنکیز خان
حفیدی قویلائی «همان صرف چین تربیه سی آلمشدی، مع مافیه پایتختی نقل ایستدیکی
زمان اولکی چین خاندانلرینک تمقیب ایتدکاری طادات وارکانلری» (ص ۱۷۷)
الزام ایتکده اولان ملتک عنعنه سندن آریلش، بونکه برابر عمومیتله «رموغول
قازانی» ده کل برچین ایمپراطوری صفتی حائر بولونمشدر. (ص ۱۸۶)

[۱] اورخون الفباسنک منشای مسئله سی او. دوننرک «شمالی آسیا تورک الفباسنک
منشای» اسنده کی اثرنده تدقیق و مناقشه ایدیلعدر. (فین - اوغوز جمیتی جریده، ۱۴،
هلسینکه فورس، ۱۷۹۶، فرالسزجه) متخصصلر ایچون بلوشه نک دها شو خطالری
کوستریله بیلیر: ۱. فهرستده اورخون تورکلرینه بعض دفعه لر (ص ۳۱۶ و ۳۴۵)
اوغور نامی ویریلکده در. ۲. کول ته کین عنوانی (ص ۳۴۵) «قیرجیل یرنس»
دیمک ایمش (آکلاشیلان مؤلف چین مقابللری اوزرینه مسند اولان کواک - تکین صورتنده
اولکی قرائته باقهرق یا کلعدر.) متکن اریفورلرک پایتختی اولان یسش بالی شهری اولجه
قبول ایدیلن اوروجی موقعنده کرستریلیور (ص ۲۱۲ و ۳۱۶)، حالیکه بوفکر اولجه
۳. روس، صوکره فرانسه زلفریاتنده جرح ایدلشد. (روس جه ۱۰، شرق شعبه سی بلژی
(۱۷۵، ۱۵۶)

شيمدى بويانانك ماقعه نه درجه مطابق اولديغى تدقيق ايدىم . چينلىلر
 يە - لو - چو - تساي - اسناد ايتدكلرى رولك عيني اسلام مورخلىرى كندى دىنداشلىرى
 اولان خوارزم (ويا خيوه) لى محمود يالواجه عطف ايتكدە درلر . بو مشابەت اوقادار
 بويوك ايدى كه اوروپا عالملى آره سنده بويكي شخصك عيني اولديغى فكرى بيله
 حاصل اولدى . [۱] يالكز آره ده شوفرق وار كه يە - لو - چو - تساي دن يالكز
 چين منبعلىرى بحث ايتديكى حالده محمود يالواج دن هم مسلمان ، هم چينلى [۲]
 و هم ده موغوللار بحث ايتكدە درلر . حتى موغول دستانى حكايه سى [۳] محمود
 يالواج ايله اوغلى مسعود بكة برايكي كله تحصيله امكان بولمىدر . كذا لك ۱۳ نجى
 عصر ابتدالرنده چين ايله موغولستان آراسنده كي تجارتك ، بيله مسلمانلار الله
 اولديغى حتى جنكيز خانك شرقى موغولستان حاكيمتى اله كچيرمك ايچون رقيبيله
 چارپشيدى و هنوز برابرندە هيچ بر چينلى بولونمادىغى صيرلرده بيله كندىستك
 حرب آرقداشلىرى مياننده مسلمانلار بولونديغى اسلام ده كبل چين منبعلرندن
 اوكره نيورز [۴] .

۱۲۱۸ سنه سنده موغولستاندن مسلمان اولسكه لر ينك حدود قصبه سى اولان
 اونراره (كه شمديكى توركستانده بولونان خرابه سى آريس ك سیر دريايه منصب
 اولديغى محل ياقينده در .) كلس اولان كاروان افرادى ۴۵۰ نفره بالغ بولونوبوردى كه
 بونلر كه هېسى ده مسلمان ايدى .

(۱) دوسون ، موغوللار تاريخى ، ۲ ، ۱۹۴ ، بره تشاندهر ، قرون وسطى تدقيقلىرى

۱۱۲ ، ۲

[۲] چين تاريخنده مو - هه - مو - دى هوا - لا - سى - ما يعنى محمد خوارزمى صورتنده
 ذكر ايدلكدە در . (ياكينك جنكيزلردن ايلك درت خانك تاريخى . پتر . ۱۸۲۹ ،
 ص ۱۴۹)

(۳) بواثر چينجه يوآن - چائو - سى - شى يعنى يوآن كه موغوللار خاندانك كيزلى تاريخى
 عنوانه معروفدر آرك دستانى ماهيتى طرفدن روس عتيقيات جمعيتى شرق شعبه سى يازىلىرى ،
 ۱۰ ، ۱۰۷ ده موغوللار دورنده توركستان « كتابنده ، قسم ۲ ، س ۴۲ و مابعدنده
 شرح وايضاح ايدلمىدر .

[۴] بوكا متعلق واقعات طرفدن ، مأخذلىر كوسترلك شرطيله توركستان خاندانكى
 كتابنده بسط وايضاح ايدلمىدر .

چینده ایمپراطورلق تاسیستندن سوکره چینلیر آراسندن ده مسلمان ایالتلریه والیر تعیین ایچون امکان وشرائط حاصل اولمشدی (مع مافیه بو کبی احوال و واقعات بلوشه نك تماميله مجهولی قالمشدر) ؛ بو جمله دن اولق اوزره بخاراده یر مدت چین هیروغلیقلری سیلوی سکه لر ضرب اولونمشدی ؛ بوکامقابل مسلمان و دیگر عنصرلر چینده ده مهم موقع و منبعلر احراز و اداره ایتشلردر . نته کیم محمود یالواج وفاتی تاریخی (۱۲۵۴ سنه سی) نه قدر یکینده والی بولونمشدر . بلوشه نك فکر نهجه بر « چین ایمپراطوری اولان » قوبیلای حقیقتده « مملکتک اداره سنی یرلیر ده کیل تاتارلره عرب و عجم و یا سائر مسلمانلره ، خرستیانلره کندی جنس و مذهبندن اولانلره یرمشدی . » بو خصوصده هر کس دن چوق خبر و معلومات صاحبی اولان و « بویوک خان » ک اولککسندده اونیدی سنه قالمش یولنان و ندیکلی مارقو پولو [۸] بویله سویله یور . بز قوبیلای زماننده مالیه امور یی تدویر و یا واسع ایالتلری اداره ایدهن بر صیره مسلمان اسملری بیلورز . مسلمانلرک چینده نه بویوک بر نفوذ و تأثیره مالک اولدقلری شونندن ده آکلاشیلورک « عمومیتله مسلمانلره » غرض بسله یین مارقو پولو بیله چین جغرافی اسملری مسلمانلرک آغزندن ایشیتدیکی شکلده یازیور ؛ حق کتابنده چینک مختلف مناطقنده تصویری صیره سندده منشای تماميله ایرانی اولان زردندان و پول سنکین [۲] کبی کله لره راست کلیورز .

بو دورده ایران و یا مرکزی آسیاده بولنان بر آوروپالی بورالره عائد جغرافی اسملری چینجه شکللریله کوستره میه جکدی .

بو شرائط داخلنده چنکیزخانک خلفلری سادده جه به - لو - چو - تسایک شا کردلری تلقی ایتمکه حقمنز اوله ماز . بو خصوصده چین تاریخلرینه کورکورینه ایتمق ده غرو اولمادیفی کبی عینی حالی مسلمان مورخلرینه قارشى کوسترمکده بک مناسبتسز بر حرکت اولمش اولور . نته کیم بومورخلر (قوبیلای ک قارداشی

[۱] فی . ب . مینایف ؛ مارقو پولو ؛ پترسبورغ . ۱۹۰۲ ، ص ۱۲۶ .

[۲] عینی آر ، ص ۱۵۸ ، ۱۷۹

ۋىسلى (اولان) مونكى خانك قارداشى ھولاكويى ايرانى استىلا ايچون كوندردىكى
ئوردويە قوماندان تەيىن ايتىدىكى زمان كىندىسە اورانك علما سندن نصيرالدين طوسى يى
تۈسبە ايتىش ۋېو طالىك موغولستانە كوندىرلەسە ايچون امر ۋېرەش اولدىغىنى ذ كر
ايدىيورلر . بلوشەدە بو حكاىە يى اولدىغى كې قبول ايدىيور . (ص ۱۶۲)

موغول ايمپراطورلغىدە نە كې شىلرك جنكىزخانك دھاسى محسولى اولدىغى دە
ۋېو خصوصەدە كرك كىندىسى ۋ كرك خىلقرىنك مەقتەدە كى مدنى مشاورلر نە
درجە ۋ ماھىتەدە بر رول ۋ تاثير عطف ايدىلك لازم كلە جكى مسئلەسى بو وقايع
تارىخىنك سىطى بر صورتە تەدقىقنك ظن ايتىدىرىكىندن چوق داهالار مەفصلدر .
موغوللار طرفىدىن تاسىس ۋ تەشكىل اولان ايمپراطورلغك ھر طرفىدە حنى ايمپرا-
طورلغك سىقوط ۋ انجىلاندىن سوكرە بىلە آكلاشىلدىغە كورە ، دھالار استىلا
باشلامازدىن اول موغولستانە وجودە كىتىرلەش اولانك ۋ عىنى ادارى ۋ عىسكرى
تەشكىلات قوتى حكىم سورييوردى . بو تەشكىلاتك بوتون نقصانلرىنە رغما موغوللار
طرفىدىن استىلا ايدىلان مەلىكتەردە دھالار صاعلام بر سىياسى انتظام تامين ايتىشدى .
بلوشەنك دە بىيان ۋ اعتراف ايتىدىكى ۋ جەھلە (ص ۱۹۲) يالكرز قىرىب آسيا ۋ شرقى
آور . پادەدە دە كىل ، حنى اصل چىندە بىلە سىياسى ۋ ادارى ۋ حدىت موغوللار ك دورىد
سوكرە لرى دە بودوردن اوللرى اولدىغىدىن چوق داهالار فضلە بر درجەدە زمانك
تەجرەبەلرىنە مقاومەت ايتىشدر .

موغوللار دورىنك تەدقىقى دھالار بوتون بر سىرە اختصاصى مساعىيە احتىياج حىس
ايتىدىرىمكەدەدەر ؛ بودوركك اك باشلىچە يادكار ۋ آبدەسى اولدىغى كىمسەنك انكارە
جرأت ايدەمە جككى رشىدالدىنك (جامع التوارىخ) نك تەدقىقى دە ، احتمال كە ،
باقىن بر زمانەدە ختامە ايرە جكدر . شەھ سز كە بو مساعىيە ايچون بلوشەنك كىتابى ۋ ابىتدار
ايتىدىكى نشرىيات اولدۇقچە قائىدە ۋ یرە جكدر . شرقىاتك زمانەزىدە كى حال ۋ موقىئە نەظراً
شرق مؤلفلرىنك شىمدىيە قادار نشر ايدىلەش اولان اثرلرىدىن اقتباسلر ياپان
ھر كىتاب يالكرز بو قادارلە علمى براھىتە كىسب ايدر ؛ ولوكە علمك ، مەتبەئە ۋ اىجابلرى
قطبياً نەظرە آلمەقسىزىن بىلە نشر ايدىلان مثلاً ۋ شرقى نشرىياتى ، دىدكلىرى تىپىدە

هر نوع طبیعات یا لکنز متنی دها کنیش بر قاره زمهره سی ایچون قابل وصول قلمق
اعتباریله فائده لیدر. بونکله برابر عینی درجه ده شبهه سزدر که بلوشه نیک طبعنه «مقدمه»
تشکیل ایدن تدقیق، علمده ایلری یه دکل کری یه آتیلش بر آدیم ماهیتی عرض ایتکده
بواعتبار ایله مؤلفدن رشیدالدینک اثرینک انتقادی بر طبعی بکله یلری سقوط خیاله
دوچار ایله مکده در. اگر بر زمان اولوبده اثرک متباقی قسمی (بالخاصه فرنک،
چین و هند تاریخلری) روسیه ده طبع ایدیه جک اولورسه (که بو پترسیورغده
بولونان یازمه لری کیفیت و کیتنه نظر آ پک ممکندر) اوزمان بویکی ناشر بلوشه نیک
اثری حقنده و قتیله بهرزه زینک قاتر مه رک اثری حقنده کی سوزلرینی سوبله مک ایچون
بلکده بر لزوم و امکان کورمیه جکدر.

(سوک)

مترجمی

رافع مایوسی

ر. یار فوله